

Anthroposofie nesená společenstvím

O studiu anthroposofie IV

Jan Dostal

Když je člověku dvacet let, tvoří si úsudky poměrně rychle a jeho úsudky bývají ostře vyhraněné. Je to přirozené: člověk ještě nenasbíral zkušenosti o tom, jak snadno se lze mýlit. Když mi bylo asi dvacet let, četl jsem poprvé *Filosofii svobody*. Přečetl jsem ji poměrně brzo, nezdálo se mi, že by to byla kniha těžko srozumitelná. Ale když jsem dočetl, nemohl jsem se ubránit pocitu neuspokojení, až zklamání. Nestaral jsem se tehdy o to, kdy kniha poprvé vyšla, netušil jsem, že to bylo několik let před tím, než její autor začal mluvit o nadsmyslových poznacích. Protože jsem už znal něco z anthroposofie, očekával jsem, že i v této knize se dozvím něco o vyšších světech. Nic - místo toho jsem narazil na „suché“, ryze filosofické vývody.

Ale nebylo to jenom to. Studoval jsem v těch letech filosofii a s nadšením jsem se prokousával myšlenkami filosofů od Platóna až po naše [tj. 20.] století. Ale *Filosofii svobody* jsem nakonec odkládal s pocitem, že její argumentace je i po filosofické stránce neuspokojivá, ne dost přesvědčivá. Byly to takové divné myšlenky, úplně jiné než u ostatních filosofů. Nebylo mi jasné, proč vlastně ji Rudolf Steiner psal.

Uplynulo mnoho let, než jsem se k ní vrátil. Ale čím častěji jsem ji pak probíral, tím více jsem se podívoval, jak jsem kdysi mohl o ní soudit tak nezrale a lehkovážně.

Právě díky tomu prvnímu dojmu jsem dovedl později chápat obdobné uspěchané úsudky druhých. Kolik anthroposofů, oddaně studujících jeden přednáškový cyklus Rudolfa Steinera za druhým, „nevidí důvod“, proč by se měli prokousávat filosofickými úvahami, z nichž se přece nedozvědí nic nového o vyšších světech? A mnozí se dokonce k té práci neodhodlají, ani když už narazí v hamburském cyklu přednášek o Janově evangeliu na slova pronesená v souvislosti s líčením základního stupně na cestě k zasněžení, takzvané katarze. Katarze zde znamená očistění astrálního organismu, odstranění všeho, co jej činí zmateným, neharmonickým, neuspořádaným. Rudolf Steiner říká: „Velmi daleko může člověk dojít v této katarzi, když například vnitřně tak probere a prožije všechno, co stojí v mé *Filosofii svobody*, že má pocit: Ta kniha byla pro mě podnětem, ale teď už vlastně mohu sám reprodukovat její myšlenky přesně tak, jak tam stojí. - Když se někdo k této knize bude stavět asi tak - neboť tak je psána - jako se virtuos při hře nějaké klavírní skladby staví ke skladateli té věci, totiž tak, že celou skladbu vytváří nově sám v sobě - ovšem příslušným způsobem - pak už může přivodit vlivem přísně členěného sledu myšlenek v té knize katarzi až do vysokého stupně. Neboť u věcí toho druhu, jako je tato kniha, záleží na tom, že všechny myšlenky jsou seřazeny tak, aby mohly působit.“¹

Cítíme z toho citátu, jakou závažnost přisuzoval Rudolf Steiner právě této své knize? Čím to je, že tolik duchovně usilujících lidí se s ní tak těžko sžívá? Nežli se pokusíme o odpověď, zastavme se ještě u onoho druhého odmítavého pocitu - u úsudku uvádějícího v pochybnost ryze filosofickou hodnotu knihy. Je třeba objektivně konstatovat, že běžná vysokoškolská filosofie ji až dodnes prostě nevzala na vědomí. Proč? Kniha používá odborně vybroušeného filosofického jazyka, myšlenkový postup je logický a přehledný, stanovisko k jiným filosofickým pohledům, zejména k názorům tehdejších současných filosofů, je jasně formulováno, závěry, k nimž studie dochází, jsou přinejmenším pozoruhodné. Proč tedy?

Vysvětlení najdeme v klíčové 5. kapitole, nazvané „Poznávání světa“, kde vrcholí výklad o podstatě našeho poznání. Rudolf Steiner tam mluví nejprve o tom, jak skutečnosti každé věci objevujeme tím, že k *vjemu* oné věci připojujeme myšlenkovou aktivitou *pojmem*. A v návaznosti na to dodává:2 „Naše myšlení není individuální jako naše vnímání nebo cítění. Je univerzální. Získává v každém jednotlivém člověku

individuální ráz jenom tím, že má vztah k jeho individuálnímu cítění a vnímání. Těmito zvláštními barevnými odstíny, které tak získává univerzální myšlení, liší se od sebe jednotliví lidé. Trojúhelník má jeden jediný pojem. Pro obsah tohoto pojmu je lhostejné, zdali si jej uvědomuje nositel lidského vědomí A nebo B. Ale každý z obou nositelů vědomí si jej uvědomuje individuálním způsobem. Proti této myšlence se staví těžko překonatelný lidský předsudek. Zaujatost tímto předsudkem nedochází až k náhledu, že pojem trojúhelníka, který vznikne v mé hlavě, je týž jako pojem trojúhelníka chápaný jiným člověkem. Naivní člověk se pokládá za tvůrce svých pojmů. Proto se domnívá, že každá osoba má své vlastní pojmy. Na filosofické myšlení je třeba vznést základní požadavek, aby překonalo tento předsudek. Jediný a jednotný pojem trojúhelníka se nestane množinou proto, že ho myslí více osob. Neboť myšlení těchto osob je samo jednotou.

V myšlení je nám dán prvek, který spojuje naši zvláštní individualitu s kosmem v jediný celek. Pokud pozorujeme, vnímáme a cítíme, jsme jednotlivci; pokud myslíme, jsme sami onou jedinou a jednotnou podstatou, jež prostupuje veškerenstvo.“

Tyto věty jsou prubířským kamenem pro každého čtenáře. Je ovšem možné proplout zlehka po povrchu jejich logikou a nevsimnout si, jaká neslýchaná nová představa tu vtrhla do dějin filosofie. Je nám jasné, co se těmi větami vypovídá? Myslí-li několik osob pojem trojúhelníka, tvrdí Rudolf Steiner, pak v nich neožije několik oddělených pojmů, nýbrž jediný společný! Tedy ne: kolik hlav, tolik myšlenek a tolik pojmů, nýbrž: libovolný počet hlav, ale jediný společný pojem - i když v každé hlavě individuálně uvědomovaný! Tak jako při smyslovém vnímání umožňují smysly libovolnému počtu lidí vnímat jednu a touž smyslovou skutečnost, tak platí, že libovolný počet lidí, pokud jsou v zásadě vybaveni tím, co Rudolf Steiner nazývá „intuiční schopnost“, schopnost si uvědomovat pojmy, přijímá do svého myšlení jednu a touž duchovou skutečnost, týž pojem, touž ideu. A tato jediná idea je přitom spjata nescíslnými vztahy v naprostou jednotu se vším ostatním v myšlenkovém světě! Když tedy dva lidé o něčem uvažují, je sice navenek vidět oba lidi, ale vnitřně jsou tiito lidé reálně spojeni, splývají v jedno s předmětem své úvahy, mají co činit s jedinou společnou myšlenkovou podstatou.

Chápeme, proč se většina filosofů od této představy odvrátila a proč ji patrně mlčky a s pokrčením ramen vykázala z oblasti filosofie do říše prázdných spekulací? Uvažme jen, oč méně náročné je přijmout třeba Kantovu myšlenku, že to, co vnímáme, není vůbec skutečný svět, nýbrž pouze svět našich - blíže nevysvětlitelných - představ, zatímco „věci o sobě“ nám musí zůstat navždy nedostupné? I když budeme vášnivými vyznavači takového názoru o tajemné ne- zbadatelnosti všeho kolem nás, pro praktický život a praktický vztah k světu se tím nezmění vůbec nic! Nadále máme právo řídit se v praxi takzvaným „naivním realismem“, věřit, že všechno kolem nás je skutečné, a být přesvědčeni, že celý život člověka je pěkně vymezen hranicemi jeho těla a že kdesi v těchto hranicích probíhá i jeho duševní život, tedy i jeho myšlení. Všichni filosofové nové doby, ať jejich představy o podstatě světa byly sebezabárnější, ponechávali svým stoupencům možnost, aby mimo rámec filosofické četby žili, vnímali a mysleli tak, jak to činili dosud, to jest ve smyslu „naivního realismu“. Mluví-li filosofové nejrůznějších směrů o duševním životě, spojují jej - pochopitelně - vždycky s tělesností toho nebo onoho člověka; a do tohoto duševního života zahrnují - pochopitelně - i myšlení. Zdá se to samozřejmé: kolik lidí, tolik duševních životů a tolik názorů. Z hlediska filosofie je dokonce možné více nebo méně připustit možnost mystického citového prožívání, jímž se člověk - mimo své bdělé denní vědomí - noří kamsi do hlubiny všeobjímajícího božství. Neboť i člověk, který by takto mysticky prožíval, se ve chvíli, kdy opět otevře oči, stane odděleným jednotlivcem jako všichni ostatní. Pro praktický život se pěstováním takové mystiky zase nic nezmění! Filosofie i mystika nám velkoryse ponechávají právo, abychom v praxi mysleli tím způsobem, jímž jsme mysleli až doposud. A přijmout jakýkoli filosofický názor na svět neznamená, že bychom k tomu účelu museli změnit způsob svého každodenního myšlení, čili dát se do dlouhodobého zápasu sami se sebou.

Jinak je tomu u Rudolfa Steinera. Dočteme-li *Filosofii svobody* až do 5. kapitoly, jsme pojednou postaveni před rozhodnutí: buď číst povrchně dál, nebo odmítnout Steinerovu argumentaci, nebo - začít myslet jinak, než jsme do té chvíle mysleli. Profesionální filosofové ovšem nebyli ochotni dát se Rudolfem Steinerem přimět k něčemu takovému; a tak se od něho distancovali. A podobně se od *Filosofie svobody* raději odvracejí vnitřně pohodlní anthroposofové!

Co se tu vlastně od nás žádá? Uvědomovat si, že „pokud myslíme, jsme sami onou jedinou a jednotnou podstatou, jež prostupuje veškerenstvo“. Je vůbec možné toto myšlením uchopit? Pokud jsme četli zběžně a sledovali jenom elementární logické souvislosti, budeme snad ochotni mít bez velkých problémů ve vědomí, že tomu tak je; a vytane nám v tom případě - napůl vědomě, napůl snově - představa jakési všepromítající šedivé mlhy, představující onu „jednotnou podstatu“. Ale ta „jednotná podstata, jež prostupuje veškerenstvo“, k níž nás vede výklad *Filosofie svobody*, se v ničem nepodobá šedivé mlze. Je to souvislost nekonečného počtu nekonečné rozrůzněných, poznatelných bytostí s nekonečným množstvím různých vzájemných vztahů; bytostí viditelných, ale i bytostí neviditelných, bytostí všech hierarchických stupňů. Je to souvislost mimo čas a prostor. Dokonce, říká Rudolf Steiner, jsme i sami součástí této souvislé jednoty. Ptejme se znova: je vůbec možné toto myšlením uchopit? Neukvapujme se s odpovědí. Možná, že bude namístě, abychom si nejprve klidně přiznali, že jsme v minulosti na žádnou podobnou myšlenku nenarazili. Ano, přiznejme si, že představa, s níž se tu setkáváme, je patrně pro nás velmi nová, neobvyklá, ohromující. Nemá nic společného s čímkoli, co jsme v životě promýšleli. Při hledání pojmu této jednoty se ani nemáme o co opřít, ani nemáme nač navázat. A ještě k tomu máme pochopit, že naše vlastní bytost patří k této jednotě, zbavena jakékoli omezenosti a odloučenosti, že patří ke všemu, co tvoří tuto jednotu! Tvoří ji všichni lidé, všechny věci a bytosti, celý svět - a ve chvíli, kdy začneme přemýšlet, jsme součástí této všeobšáhle spojitosti! Nezapírejme si pocit bezmocnosti, který se do nás vkrádá, jakmile se pokoušíme se do něčeho takového vmyslit. Ale zakusíme-li tuto bezmocnost, pak snad začneme tušit pomalu i řešení. Chceme-li totiž pochopit tajemství této jednoty, musí se nejprve něco odehrát s *naším dosavadním způsobem myšlení*. A co? V podstatě totéž, o čem jsme mluvili před čtrnácti dny, když nám šlo o pochopení výrazu „vyšší světy“. Do našeho myšlení musí nejprve vproudit cit reagující na protiklad mezi naší omezeností, naší malostí, odtrženou od světa, a touto velkou nadosobní všeobšáhlou jednotou, spínající všechny myslitelné vlastnosti kterékoli věci se všemi sférami univerza, mezi naší chudobou a hýřícím bohatstvím říše, kterou tvoří myšlenkové praobrazy všeho, co je, mezi naší nechápavostí na jedné straně a nezměrnou moudrostí, s níž je v myšlenkovém univerzu všechno spojeno se vším. I tady, jak snadno vycítíme, půjde o hnutí citu, spřízněné s úctou. Čím méně tohoto citu budeme schopni vnuknout svému uvažování, tím šedivější, abstraktnější, bezobsažnější bude naše představa myšlenkové všejednoty. Čím více úcty pronikne do našeho uvažování, tím plnější, barvitější a uspokojivější bude pojem jednotného myšlenkového obsahu světa.

Tak vidíme, že stejná proměna myšlení, jakou jsme potřebovali pro studium duchovědných spisů nebo přednášek Rudolfa Steinera, se může stát klíčem i pro vniknutí do obsahu *Filosofie svobody*. *Filosofie svobody* totiž patří do stejného nového vzestupného proudu myšlení, který podnítila anthroposofie od začátku tohoto [tj. 20.] století a kterým je teprve možné ji chápat. *Filosofie svobody* si od nás žádá stejný druh vnitřní aktivity jako jiná anthroposofická literatura.

Použijeme-li i na *Filosofii svobody* ono zušlechtěné a úctou oživené myšlení, začnou se nám náhle objevovat i netušené vztahy mezi obsahem *Filosofie svobody* a skutečnostmi, o kterých víme z ostatního anthroposofického studia. Cožpak ona kosmická jednota, do níž vrůstáme myšlením, je něco, co patří jenom do filosofických souvislostí? Jakmile si začneme ujasňovat existenci této jednoty, jistě přijdeme na to, odkud tuto jednotu už známe. Vezměme do ruky *Theosofii* a nalistujme v ní kapitolu o pobytu lidského ducha po smrti v duchovnu³. Zde nás přece autor uvádí právě do oné jednotné sféry, v níž na sebe vzájemně působí myšlenkové pra-podoby všeho viditelného! Během života na Zemi se tato oblast promítá stínově do lidského myšlenkového života, zatímco po smrti se stává reálným životním prostředím pro lidské já. V ní se duch po smrti učí orientovat, v ní si uvědomuje, zasazen do nekonečných duchovných sfér, tajemství jednoty všeho bytí, vyjádřené v dávné indické moudrosti slovy „To jsi ty“, v ní jeho vlastní bytostí proznívá hlas jednotného duchového prazákladu všeho bytí: „Já jsem Brahman.“

Místo výrazu „jednota“ užívá Rudolf Steiner o duchovém světě někdy také výrazu „společenství“⁴, který se ještě zřetelněji přibližuje hledisku *Filosofie svobody*: „Duchový svět, v němž je člověk mezi smrtí a novým narozením, má docela zvláštní podmínky existence; podmínky existence, kterých si obyčejně v pozemském životě sotva všímáme, které nám dokonce, když jsou nám dány jako součást jistého názoru na život, znějí

dosti paradoxně a mohou se nám i jevit prapodivnými. Musíme se především držet jednoho: že totiž člověk, chce-li vědomě cítit takové věci, si musí osvojit pocit, který bych nazval: skutečný *pocit společenství s věcmi světa*. Je to vlastně nezbytnost pro další pokračování duchového vývoje lidstva od naší současnosti, od naší katastrofy fální současnosti, aby člověk postupně rozvíjel tento pocit společenství s věcmi světa... U toho, kdo si začne uvědomovat tento pocit společenství konkrétněji, utváří se tento pocit tím způsobem, že si nakonec řekne: vřdyť je tu spojení, i když spojení neviditelné, ke všem věcem, jako mezi články jednoho organismu. Jako každý prst, každý ušní lalůček, jako k nim patří všechno, co je v našem organismu, jako je jedno spjato s druhým, tak existuje spojení mezi všemi věcmi a ke všemu, co se odehrává, pokud tyto děje zasahují do našeho světa.“

Naše myšlení je stínovým zrcadlením duchového světa, toho, v němž jsme žili před narozením, do něhož vstoupíme po smrti. Zrcadlí i podivuhodnou jednotu tohoto světa, podivuhodné propojení všeho se vším. Naše myšlení nám ovšem přesto může připadat suché a neživotné a vzájemné souvislosti pojmů v nás obyčejně nepodněcují žádné vzrušení. A přece, zeptáme-li se, čím je způsobena ona neuvěřitelná jednota, společenství všeho se vším v duchovém světě, musíme odpovědět: síla, která spojuje bytosti v jedno, která zakládá skutečné společenství mezi nimi, se nemůže pozemským výrazem jmenovat jinak než *láska*. Protože Bůh je láska, protože prapodstatou všeho je láska, musí všechno souviset se vším, a jenom ve světě „velkého klamu“, ve světě máji se nám mohou věci a bytosti jevit jako odloučené. Všichni jsme přišli ze světa lásky do světa oddělených věcí a ve smrti se opět vnoříme do světa, kde láska zahlazuje jakékoli odloučení. Dáme-li se tedy vést *Filosofií svobody*, objevujeme - když začneme přemýšlet o myšlení - opět onu původní jednotu, z níž pocházíme. To ovšem znamená, že i střízlivými vývody *Filosofie svobody* prochvívá něco z motivu „duchovního přijímání“, o němž jsme mluvili před týdnem. Do otevřené číše svého myšlení přijímáme tušící vědomí o lásce, jež oživuje a spíná veškeré kosmické bytí. A zároveň si uvědomujeme, že tato všejednotící láska působí i v našem myšlení.

Ale právě tak, jako je láska tvůrčím principem všehomíra, jako se láskou rodí světy se všemi svými bytostmi, tak i ryzí myšlení, prostoupené tvořivým prvkem lásky, se neuzavírá v sobě, ale směřuje nakonec k aktivitě, k jednání. Z ryzího myšlení, tak o tom čteme ve *Filosofii svobody*⁵, vzhází čin, *svobodný čin*, jehož jediným motivem i pohnutkou je myšlenkové uchopení dané životní situace.

Člověka v tomto případě nepudí k zásahu ani jeho povaha, ani citový vznět, ani vzpomínka na obdobnou situaci v minulosti, ani vědomí jakýchkoli obecných mravních směrnic. Co ho vede od myšlenky k činu, je pouze prvek *lásky* v jeho myšlení. Sám by to mohl vyjádřit asi takto - jak říká Rudolf Steiner⁶: „Neuznávám žádný vnější princip pro své jednání, protože důvod k jednání, lásku k jednání jsem našel sám v sobě. Nezkoumám rozumově, zdali mé jednání je dobré nebo zlé; vykonávám je, protože je *miluji*. Mé jednání bude ‚dobré‘, když má intuice, ponořená do lásky, bude zasazena správným způsobem do souvislosti světa, kterou mám intuitivně prožít; bude ‚zlé‘, jestliže tomu tak nebude.“

Tady nás *Filosofie svobody* vede v naší úvaze o důležitý krok dále. Sledovali jsme minule, jak se oživené, láskyplnou vůlí aktivizované myšlení stává nakonec „kosmickým přijímáním“. Ale pokud naším myšlením proudí láskyplná vůle, pak myšlení nemůže zůstat uzavřeno ve svém okruhu, pak se stává podnětem, aby se tato vůle vlévala lidskými skutky do okolního života. Ani přiznání k anthroposofii, o němž jsme mluvili, nemůže vyústit *jenom* do vnitřní práce na sobě, nemůže *končit* slavnostním vědomím o sjednocení s vyšším světem, tedy „kosmickým přijímáním“. Vyšší svět je světem nepomíjející tvořivosti, stále jednotně proudící činnosti. Proto *důsledkem sjednocení s ním musí být schopnost iniciativního jednání - z morální intuice, z ryzí lásky*. Tady se nám teprve začíná rýsovat cíl anthroposofické cesty. Cílem zduchovělého poznání nemůže být teorie, ale proměna světa. - Mluvili jsme přece o tom, že přiznáním k anthroposofii se spojujeme s Kristem, s jeho přiznáním k lidstvu. I z tohoto hlediska platí: je-li toto spojení reálné, musí se projevit navenek, v lidském konání. Na konci vnitřního zápasu s anthroposofií, zápasu o anthroposofii, je čin, jednání vyplývající z nehlubšího nitra, v němž se člověk ztotožnil s Kristovou láskou k lidstvu.

Rudolf Steiner se o tom zmiňuje roku 1923: „Ale já jsem svou ‚Filosofii svobody‘ chtěl říci: Jen pohleďte do hlubiny duše a shledáte, že člověku něco zůstalo, totiž skutečné, energické, od něho samého pocházející myšlení, čisté myšlení, které už není pouhým myšlením, které je plné citu, plné citění a které se nakonec vyžívá vůlí, a že toto myšlení se může stát impulzem pro morální jednání.“

Tak se oblouk anthroposofického myšlení klene od intelektuálního poznávání světa přes úctu k světu, přes láskyplné přiznání k světu až k láskyplnému činu. Sledovali jsme, jak nám poznání prožnuté *úctou* odhaluje svět v jeho kráse, jak se mění v umělecké prožívání. A dále, jak do myšlení může vstoupit prvek *vůle*, prvek *lásky*: Na tomto stupni se už poznání spojuje s morální podstatou světa kolem nás, s hlubinami obětující se lásky Boží. Stává se postupně samo *obětní činností*. Mění se v *náboženské prožívání*, neboť získalo oba základní rysy zbožnosti: lásku k Bohu a jeho dílu a vůli dát se k dispozici božskému světu. A tak se člověk stává - aspoň v určitých okamžicích - na základě takového ryze myšlenkového poznání schopným nejednat jenom ze své omezené dané osobnosti, ale - ve smyslu *Filosofie svobody* - ze zážitku sjednocení s duchovým světem, nebo - řečeno jinak - z přiznání k lidstvu a světu, inspirovaného impulzem Kristovým, působícím v anthroposofii, z vědomí: „já, ale ne já, nýbrž Kristus ve mně“. Dává se k dispozici vyššímu světu, aby směl na zemi působit - aspoň v nejskromnějším měřítku - jako jeho spolupracovník.

Vlastně by se tedy všude tam, kde se sdružují lidé prodchnutí anthroposofií, mělo opakovat něco z toho, co vyznačovalo začátky křesťanství: měla by vznikat svatodušní společenství duchovní lásky. Kruhy lidí společně obětujících v poznání, snažících se pomáhat světu z přemíry vnitřního bohatství, jež jim bylo darováno silou poznání. V každém případě kruhy žijící vědomě ze substance lásky, přijaté z duchovního světa, tuto lásku [rozlévajíc] do svého okolí. Je tomu tak?

Někdo řekne: „To je jenom ideál. V takové formulaci to přesahuje reálné lidské možnosti.“ Budiž. Co jsme zde nastínili, je jistě možné chápat v první řadě jako ideál. Jeho - byť částečné - uskutečnění bude vždycky a všude nesmírně obtížné. Jestliže je těžké vytvořit společenství jakéhokoli druhu, je o to těžší vytvořit společenství lidí usilujících o vnitřní svobodu. Uvažme, co všechno do toho zasahuje. Každý z nich, kromě toho, že se přiznává k anthroposofii, je přece i člověkem s určitými vlastnostmi, určitými sklony a zvyky, sympatiemi a antipatiemi, s různými karmickými vazbami i k lidem stojícím mimo anthroposofii. To všechno omezuje možnosti bezvýhradného spočinutí v obsahu duchového poznání ve chvíli, kdy se ocitne v kruhu jiných lidí. Navíc u lidí, jimž tane na mysli ideál svobodného jednání z ducha, bude vždycky nebezpečí, že budou méně než jiní zachovávat tradiční morální zvyklosti, že tedy budou mít sklon k „individualismu“ ve špatném smyslu toho slova. Dají se takové vnitřní překážky překonat? Jak vytvořit z takových jedinců v anthroposofické skupině nebo pobočce oázu duchovní harmonie?

K lásce, jak víme, není možné nikoho nutit. Vynucená láska by nebyla skutečná, nýbrž předstíraná. Jakési přátelské ovzduší na setkáních skupiny nebo pobočky není proto nutné zajišťovat vnějšími směnicemi o vzájemném chování. Může se stát, že někdo upřímně starostlivý o rozvoj pobočky bude přemýšlet o systému takových směnic a bude chtít, aby se všichni na nich dohodli a řídili se jimi. Rudolf Steiner to označuje velmi příkře za „dryáčnictví“⁸. Je totiž třeba si uvědomit, že každé zavádění morálních pravidel do anthroposofické práce znamená *nevíru v její podstatu*, znevažování cesty, která má *poznáním zažehovat lásku*. Anthroposofická pospolitost může vzniknout jenom z nitra, obnovou svatodušního impulsu. „Zevním zařízením nemůžeme nikdy vyvolat anthroposofickou pospolitost,“ zdůrazňuje Steiner, „musíme ji vyvolat z nejhlubších pramenů lidského vědomí.“⁸ Čím je tedy možné k tomu přispět? Máme tomu rozumět tak, že je třeba, aby lidé usilovali o anthroposofické poznání co nejenergičtěji, „z nejhlubších pramenů“ své osobnosti, a pak mezi nimi nastane láskyplná harmonie? Ani to ne! Což se nevyskytují pobočky, složené z velmi vážně usilujících členů, pro něž je duchový svět, o němž mluví anthroposofie, nezvratnou vnitřní realitou, a přece lidé v těchto pobočkách k sobě nenacházejí cestu? Kde je tady chyba? Ostatně: snad vždycky ani nemusí jít o chybu. Karmické rozpory a protiklady, dané minulostí, mohou být někdy (i když výjimečně) silnější než vnitřní úroveň, které lidé zatím dosáhli.

Ale pokud tu tedy není něco v pořádku, musí být chyba zcela určitě v nedostatečné opravdovosti anthroposofického úsilí u toho nebo onoho člena. V jakém smyslu? Může se stát, že takový člen je vnitřně dokonce velmi daleko ve studiu anthroposofie. Je do studia zapojen srdcem i oddanou vůlí. Ale i pak jeho vztah k anthroposofii může ještě zůstat ne dost ujasněný. Rozvíjí se sice doma při studiu, rozvíjí se snad i při meditační práci, ale mnohem slaběji se rozvíjí jindy, tváří v tvář každodennímu životu, a zejména potom při setkáních s jinými anthroposofy. Jak snadno se může stát, že člověk společně studovanému obsahu nevěnuje ani zdaleka takovou vnitřní účast jako obsahům studovaným o samotě, že nevnímá přítomnost anthroposofie ani zdaleka tak jasně, je-li mezi druhými lidmi, jako doma! V tom případě je jeho vztah k anthroposofii stále zabarven neprohlédnutelným sobectvím. Anthroposofie prožívaná a přijímaná společně se mu zdá méně reálná než práce, při níž žije sám v sobě. Společenství s druhými je pro něho víceméně povinností, nebo uspokojením vlastního svědomí, nebo prostě zvykem, ne umocněním a obohacením vlastní práce.

Ještě škodlivější pro rozvoj anthroposofické pospolitosti bývá ovšem opačný případ: člen, který sám nestuduje, který tedy neví, co je to zápas se sebou, s vlastním myšlením, ale kterého přece jen z nějakého důvodu přitahují představy o vyšším světě. Tuto touhu pak uspokojuje právě jenom na setkáních své studijní skupiny. Skoro humorným příkladem tohoto typu bývají někdy dobromyslné starší dámy, vyznačující se tím, že dokážou až do prvních vět přednášejícího horlivě přetřásat domácí zajímavosti. Uvidíme za chvíli, v čem tady tkví nedostatek anthroposofického přístupu.

Ale jedno můžeme říci už nyní: Anthroposofie je cesta poznání. Kdo není ochoten o toto poznání zápasit - a tento zápas musí být vybojován především o samotě - nemůže mít plodný vztah k anthroposofické společné práci. Bude do ní nutně vnášet vnější společenská měřítká a zvyklosti odpozorované z jiných druhů společenství. Anthroposofická setkání bude oceňovat především jako „společenskou událost na duchovní úrovni“. Čili bude mít pak i sklon prosazovat právě ono „dryáčnictví“, o němž mluvil Rudolf Steiner.

Připomeňme si ještě jednou citovanou větu z *Filosofie svobody*. „Pokud myslíme, jsme sami onou jedinou a jednotnou podstatou, jež prostupuje veškerenstvo.“ Jak často asi dochází k tomu, že se členové účastní setkání skupiny nebo pobočky s tímto vědomím? Uvažme, co to bude znamenat, budeme-li to vztahovat s plnou vážností na společnou práci. Pro vnější pohled bude v místnosti jednak někdo, kdo čte nebo přednáší, jednak tolik a tolik členů, kteří naslouchají a sledují to, co slyší, svým myšlenkovým smyslem. Ale toto ve smyslu *Filosofie svobody* vlastně není realita. Nebo přesněji: realitou je to jenom pro toho, kdo právě nedává pozor, a místo aby se upnul na společný myšlenkový obsah, rozhlíží se kolem sebe. Pokud se všichni přítomní snaží uchopit svým myšlením to, co se právě probírá, pak tu není tolik a tolik lidí s určitými myšlenkami, nýbrž je jeden jediný reálný obsah, který je sám částí jediného a jednotného myšlenkového univerza, a všichni, kdo jej chápou, jsou - díky své intuitivní schopnosti - reálně sjednoceni v obsahu textu, ztotožnění s ním, ztotožnění s anthroposofí a také v tomto myšlenkovém obsahu sjednoceni každý s každým. Obrazně: Vstupuje mezi ně jedna a táž bytost anthroposofie a všichni se svou duchovní aktivitou odevzdávají této jediné bytosti - ne každý odděleně sám v sobě, nýbrž všichni ve společenství, a dokonce, přesně vzato, všichni - pokud prožívají myšlenky textu - i mimo prostor a čas! Toto všechno ovšem za předpokladu, že budou naslouchat s vnitřní mlčenlivostí, že si nebudou tvořit o příslušném textu své subjektivní úvahy, že se nebudou snažit jej při poslechu hned vztahovat na své osobní problémy apod., nýbrž že se soustředí na objektivní obsah toho, co slyší, a svým myšlenkovým smyslem se do něho pohrouží. „Pokud myslíme, jsme sami onou jedinou a jednotnou podstatou, jež prostupuje veškerenstvo.“ Pokud se účastníme společné práce, vstupujeme tedy všichni v myšlenkách společně do duchového světa - do určité jeho části (podle obsahu, jímž se zabýváme) - a jsme v něm v nejvyšším smyslu i zajedno s onou všepronikající, jednotící silou lásky, vládou duchovým světem. O tomto sjednocení nemusíme samozřejmě vědět, nemusíme si je uvědomovat. Ale bereme-li vážně vývody *Filosofie svobody*, pak o něm přinejmenším *můžeme* vědět, a zejména ve vzpomínce si je můžeme zpřítomnit. Můžeme si být více nebo méně vědomi, že po dobu společné práce jsme byli spojeni nejvyšším druhem lásky, jaký si dovedeme představit: ne láskou jako přívalem citu, ale láskou jako substancí, jež vane hřejivě duchovně. A ovšem ne my, omezené fyzické osobnosti, zformované dědičností a výchovou, nýbrž my - myslící duchové bytosti,

naše já. Nikde jinde, mimo společnou anthroposofickou práci, asi nemáme možnost být vědomě spojeni takovýmto způsobem, protože nikde nás nespojuje myšlení do té míry oproštěné od smyslových představ.

Představme si nyní, že skončilo společné soustředěné naslouchání, nebo také, že od setkání uplynul den, týden, měsíc. Stojíme si, dva členové, opět tváří v tvář jako dva jednotlivci ve své všední pozemské podobě. A jako takoví začneme mluvit o tom, co jsme společně vyslechli. To bude jakási kritická, rozhodná chvíle, která ověří naši anthroposofickou zralost. Opět nás v takovém rozhovoru spojí myšlení v onom jediném myšlenkovém obsahu. Ale nyní si můžeme uvědomit: žijeme sice oba v téže myšlence, a přece tato myšlenka nabývá u druhého člověka jiného zabarvení než u mne. Objevuje se u něho jakoby v trochu pozměněné podobě. Je to *táž* myšlenka, oba jsme do ní pohříženi, ale najednou, díky spojení s druhým člověkem, máme možnost ji prožívat bohatěji než o samotě, jinak, než se jevila mně samému. Není snadné tento zážitek charakterizovat. Všechno se tu odehrává ve sféře velmi vzdálené od intelektuální logiky. Nejde jenom o to, že by se snad nějaký člověk na tutéž věc díval z jiného hlediska, že by tedy v ní nacházel „jiné stránky“ a tím doplňoval můj vlastní jednostranný pohled. I toto sice může nastat, i to je samozřejmě dobré a pro mě podnětné. Ale v našem případě jde ještě o zážitek jiného druhu: ne o chápání *různých stránek* téže věci, nýbrž o chápání *téže věci* - nebo řekněme dokonce: *téže stránky téže věci* - dvěma lidmi, přičemž u každého z nich se tento obsah spojuje s jeho já a tím nabývá jiné kvality, a oba mají možnost ve chvíli společného myšlenkového uchopení tohoto obsahu si uvědomit i jeho jednotu i jeho rozdílnost. A v jeho rozdílnosti rozpoznat (nebo aspoň vytušit) individuálnost druhého člověka, jeho já, a to jako nadsmyslovou skutečnost. V takovém setkání si mohu uvědomit, že toto já je článkem jednoty veškerenstva stejně jako mé, že i v tomto já zaznívá hlas duchového prazákladu všeho bytí: „Já jsem Brahman“, tak jako v mém. Jsme jedno, a přece se já každého z nás ustavičně vyvíjí podle své vlastní skryté zákonitosti. Ano, toto, právě toto můžeme prožít víceméně zřetelně při setkání s druhým člověkem v anthroposofické skupině nebo pobožce. *Protože* tam máme možnost prožívat svou souvislost s duchovým světem, s jeho všepřonikající jednotou, *proto* tam máme i možnost - více než kdekoli jinde - pochopit bytost druhého člověka tak, jak je spjata s duchovým světem. Chápeme já druhého člověka, *protože* se spolu blížíme realitě vyššího světa; a zároveň chápeme neslýchanou skutečnost všeobjímající, nedomyšlitelně bohaté duchové jednoty světa, *protože* jsme si uvědomili já druhého člověka jako jednu z nespočetných barev této duchové jednoty. Tím snáze pak si můžeme uvědomit, jak určitý anthroposofický obsah žije nejenom v duchu, ale i v individuálním *duševním* životě druhého člověka, v netušených, odlišných duševních barvách, provázen jinými odstíny úcty a nakonec třeba i jinými subjektivními odstíny sympatie a antipatie. Každé takové uvědomění nás vyprošťuje z naší vlastní subjektivity a včleňuje nás do duševně-duchových dálek světa. Dalo by se říci: při takovém setkání s druhým člověkem teprve prožíváme konkrétně, o čem jsme v anthroposofické literatuře četli z hlediska všelidsky-obecného.

Toto je druh prožívání, který může spojit anthroposofickou skupinu nebo pobožku v celek, v kruh. Žádná sebeupřímnější snaha o vzájemnou toleranci, slušnost, respektování druhých, žádné okázalé projevy láskyplných citů nemohou natrvalo vytvořit reálnou pospolitost v duchovním úsilí. Ta musí vyplývat z mnohem hlubších pramenů lidského vědomí. Rudolf Steiner připomíná s velkou vážností, že anthroposofie se stává pozemskou realitou teprve tím, že lidé se ze snícího vědomí svého všedního dne *probouzejí při společné anthroposofické práci setkáním s duchovně-duševní bytostí druhého člověka*⁹:

„Je prostě třeba, abychom anthroposofii *realizovali*; realizovali ji tím, že dokážeme v našich anthroposofických společenstvích vyvolat vědomí: když se lidé shledávají k společné anthroposofické práci, probouzí se člověk tím, co je v druhém člověku duchově-duševního. Lidé procitají tím, že prožívají jeden druhého; a protože nacházejí jeden druhého vždy znova a znova a protože mezitím každý z nich zase zakusil něco jiného a tím se dostal trochu dále, procitají tím, že prožívají jeden druhého v pozměněném stavu... A když jste, milí přátelé, nejprve našli možnost, aby se lidské duše probouzely setkáním s lidskými dušemi a lidští duchové setkáním s lidskými duchy - když budete přicházet do anthroposofického společenství s

živým vědomím: teprve zde se stáváme tak probuzenými lidmi, abychom společně porozuměli anthroposofii, a když pak na základě takového porozumění přijímáte anthroposofické ideje do procitlé duše, pak se snese dolů na místo, kde pracujete, společná reálná duchovost. -

Bylo by pravdivé, abychom mluvili o nadmyslových světech a nebyli schopni se povznést k uchopení takové reálné duchovosti?“

Mohli bychom dodat: Mělo by to, čím se zabýváme, právem název „anthroposofie“, „moudrost o člověku“, kdyby nám to neotvíralo duševní oko pro duchovou bytost člověka? Ale právě anthroposofie je k tomu způsobila.

Při setkání člověka s člověkem v anthroposofické skupině nebo pobožce tedy může - a mělo by - docházet k tomu, že si oba uvědomí, že byli sjednoceni v myšlenkovém chápání určitého myšlenkového obsahu. Jeden a týž obsah ožil v obou, nebo obrazně: oba byli zastíněni reálnou bytostí anthroposofie, která se stala účastníkem společné práce. Oba také věděli - více nebo méně jasně - že duchová realita, na níž mají společný podíl, je součástí všeobjímajícího duchového univerza, neviditelného společenství všeho se vším. V tomto vědomí o reálném duchovém světě jim na okamžik zazářila vstříc pravá bytost druhého člověka. I s ní byli v té chvíli niterně sjednoceni. Oba měli příležitost si přiznat: „Setkali jsme se s duchovou bytostí druhého člověka, jak se zjevuje v oblasti nadmyslové skutečnosti. To, co jsme prožili, bylo něco jako vzpomínka na společenství lidí před zrozením nebo jako předzvěst společné existence v duchovnu po smrti.“ Ano, bylo to „procitnutí ve vyšším vědomí“, ve vědomí o nadmyslovém světě. Tento zážitek se - pochopitelně - nezměnil hned v trvalý duševní stav, byl to letmý záblesk, který snad už v příštím okamžiku pohasl. Sám o sobě, proto také nemůže znatelně přetvořit něčí vztah k druhému, nebo obecně: k členům pobočky, tím méně k ostatním lidem. Ale může - a měl by - se opakovat.

A pak přijde jistě další zážitek. Člověk přijde domů a vzpomíná na takovéto setkání. Právě v případě, že prožil v záblescích něco z individuality druhého člověka, začne být najednou nespokojen se způsobem, jak si do té doby představoval druhé lidi, jak na ně myslel. Jak si totiž představujeme druhé lidi? Zdá se přirozené, že si vybavujeme podobu jiného člověka víceméně jako fotografii, tedy v klidu, nehybně. A když na něj myslíme, přisuzujeme pak této nehybné podobě různé povahové vlastnosti, víceméně obecné, tak jak je pozorujeme i u jiných lidí: je to člověk veselý, říkáme, nebo lakomý, šikovný, melancholický, rázný, drzý a podobně. Kdo ovšem prožil opětovně záblesk skutečné bytosti člověka ve světle duchové reality tlumočené anthroposofií, začíná cítit, že taková fotograficky strnulá vzpomínka je jako umělá maska, za níž se neskrývá žádná živá bytost, že to je přízrak, iluze nevyjadřující nic reálného. A že ani ony obecné kvality, přisuzované druhému, nemají mnoho společného s jeho individualitou. Člověk prostě sáhl do pytle svých pojmů, vytáhl odtamtud některé a nalepil je na fotograficky strnulý přízrak druhého člověka, čímž se tato představa stala dokonale neprůhlednou pro jeho individualitu. Celý ten proces uvažování o druhém člověku, jak jsme jej popsali, byl vlastně opakem toho, co Rudolf Steiner kdysi nazval „postřehováním ideje ve skutečnosti světa“¹⁰. Kdežto ono náhlé, rychle zase hasnoucí postižení jeho duchovní osobitosti ve společné práci je možné označit za takovéto postřehnutí; i když sotva zachytitelné, bylo přijetím jeho duchové podstaty do vlastního já. Ovšem pro to, co člověk takto poznal, nemá k dispozici slova. Nemá možnost to vyjádřit ani sdělit. Nemůže ji mít - protože mezi hotovými a sdělitelnými pojmy, které posbíral během let v zevním světě, nemůže být pojem konkrétního lidského já.

Stojíme před otázkou: Jak si tedy představovat druhé lidi, aby to nebyly přízraky, aby vzpomínkami na ně mohlo probleskovat něco z jejich skutečnosti, z jejich pravé individuality? Rudolf Steiner mluví o možnosti tvořit si *imaginace* druhých lidí, ovšem za předpokladu, že se do značné míry oprostíme od svých osobních, sobecky zabarvených hledisek vůči nim. „Pohleďte nazpět, milí přátelé,“ říká¹¹, „na průběh svého života, a pohlížejte při tom méně na to, co vás právě zajímá na vaší vzácné osobě, hleďte místo toho na postavy, jež k vám přistupovaly a vychovávaly vás, přátelsky se s vámi sbližovaly, podporovaly vás, snad vám i škodily, někdy velmi užitečně škodily. Jedno vám pak vysvitne, milí přátelé: jak málo má člověk v podstatě důvod, aby si sám připisoval, čím se stal.“

Člověk má tedy hledět do minulosti a uvědomovat si, co z podnětů druhých lidí přešlo do jeho vlastní bytosti. Hledí tedy nejprve na ty z lidí, kteří nesouvisí s jeho současným životem, u nichž proto nemá tolik důvodů, aby si je představoval zaujatě, sobecky. Tím se učí vybavovat si obrazy lidí z nadosobního hlediska. Ale to je jenom příprava k tomu, aby si mohl tvořit živé, nadosobně prožívané obrazy lidí ze

svého současného okruhu. Obrazy, jak říká Rudolf Steiner, vytvářené obdobnou silou, jakou dříve vznikaly mýty. Tedy ne ustrnulé podobizny, nýbrž obrazy v pohybu, které se dívají, usmívají, pracují, mluví. Aby člověk viděl ve vzpomínce druhého člověka v pohybu, musí vyvinout větší snahu, větší aktivitu než při vybavení strnulé podobizny. Na druhé straně musí to, co si představuje, vyplývat objektivně, organicky z bytosti druhého člověka, ne z libovůle.

Ale nejen to. K tomu, aby se tyto obrazy staly imaginacemi, aby tedy mohly být výrazem něčeho, co je samo neviditelné, výrazem tajemství druhého člověka, jeho pravé bytosti, musí být přece jenom podněcovány a formovány věděním o podstatě člověka, tedy něčím, co je možné získat z anthroposofie. Rudolf Steiner poukazuje na své sousoší v Dornachu: představitel lidství, Lucifer, Ahriman. A vybízí, aby se člověk díval na druhého člověka pohledem vyškoleným na tomto sousoší. Kdo se totiž dívá na to sousoší znova a znova, vyci- ťuje z něho, že obě takzvané zvrtné bytosti, Lucifer a Ahriman, jsou mnohem obsáhlejší, než aby je bylo možné charakterizovat nálepkou „zlých“ mocností. Jsou to, každý svým způsobem, spolupracovníci v lidském vývoji. Mohou být člověku nebezpeční, propadne-li jejich jednostrannosti. Ale mohou být i kladnými spolutvárci lidského života, nalezne-li správný střed mezi nimi, vnitřní rovnováhu, tu, kterou v sousoší představuje reprezentant lidství, Kristus. (Připomeňme, že právě tato vnitřní rovnováha je i předpokladem působnosti lásky v lidském nitru, jak jsme o tom mluvili před týdnem.) V každém člověku působí i duch světelného vzletu, Lucifer, i duch pozemské pevnosti, Ahriman. Ale i síla rovnováhy, Kristus. V každém člověku jinak, v každém individuálně. Naučíme-li se pozorovat součinnost těchto impulzů v člověku, přestaneme si o něm tvořit schematické představy, že má ty a ty „dobré“, ty a ty „špatné“ stránky, a tím teprve se nám začne odkrývat jeho podstata. Jak tedy myslet na druhého člověka?

Co má na mysli Rudolf Steiner?¹¹ „Člověk je duch. K člověku najdeme vztah, jenom když vyjdeme z ducha... Lidé musí dojít ve svém názoru na svět k obrazovosti, pak vzejde z takové vědomé tvorby mytických obrazů i možnost, aby se ve styku člověka s člověkem vyvíjel sociální prvek. Milí přátelé, zadívejte se na takový obraz, jakým je naše sousoší: představitel lidství, Lucifer, Ahriman. Tady máte teprve před sebou to, co působí v celém člověku, neboť člověk je rovnováhou mezi luciferským a ahrimanským. Prochněte se v životě impulzem, abyste předstupovali před každého člověka tak, že v něm budete vidět tuto trojnost, že ji budete vidět, jak se projevuje konkrétně v tomto člověku, pak mu začnete rozumět. A to je nová vnitřní síla, která se chce vyvíjet v tomto pátém poatlantském období, abychom už nechodili kolem sebe jako strašidlo kolem strašidla, tak, že si o sobě netvoříme obrazy, nýbrž jenom definujeme druhého člověka svými abstraktními pojmy. Nic jiného totiž teď neděláme. Chodíme kolem sebe jako přízraky! Jeden přízrak si tvoří představu: to je milý chlapík. Druhý: to je méně milý chlapík; to je zlý člověk, to je dobrý člověk - samé takové abstraktní pojmy. Ve styku s druhým člověkem nemáme nic než snůšku abstraktních pojmů. To je ten podstatný důsledek, který v člověku vzešel z formy starozákonního příkazu: „Neučiníš si podobenství, neučiníš si obraz!“, a co by muselo v nejnvýznačnějším smyslu vést k asociálnímu životu, kdybychom v tom pokračovali. Co vyzařuje z nejnějnějšího lidského nitra, co se chce realizovat, to je, když se člověk setká s druhým, aby z tohoto druhého člověka jakoby vyprýštil obraz, obraz onoho zvláštního druhu rovnováhy, jak se vyjadřuje v každém člověku. K tomu ovšem patří onen zvýšený zájem, který jsem vám častěji uváděl jako základ sociálního života, onen zvýšený zájem, který by si měl člověk osvojit pro druhého. Dnes ještě nemíváme intenzivní zájem o druhého člověka. Proto ho kritizujeme, proto ho posuzujeme, proto si tvoříme úsudky podle sympatií a antipatií, ne podle objektivního obrazu, který nám může vyskočit vsťfíc z druhého člověka. Tato schopnost, abychom byli jaksi mysticky podněcováni k imaginaci, když předstoupíme před druhého člověka, je jakoby rozvinutím myšlenky o „vnitřním procitnutí při setkání s druhým člověkem“. Jestliže ono „vnitřní procitnutí“ nám přibližuje v první řadě *já* druhého člověka, tedy vytvoření „imaginativního obrazu“ druhého člověka nám poodhaluje především něco z tajemství jeho *duše*, v níž jeho *já* zápasí o rovnováhu mezi oběma kosmickými jednostrannostmi, zasahujícími do lín jeho duševního života.

I zde se nabízí jako nejpřirozenější východisko pro úsilí o přetvoření a posvěcení lidských vztahů *stále obnovované přemítání* o spolučlenech

anthroposofické skupiny nebo pobočky. Ve vztahu k nim jsme prožili záblesk jejich pravé bytosti. Navíc byla tato bytost v našem prožívání spjata se zážitkem vyššího světa. Tedy právě toho světa, z něhož na člověka působí i bytosti luciferské a ahrimanské, a to na každého člověka jinak. Vybavme si co nejkonkrétněji anthroposofa, který je nám blízký. Jeho pohled, držení hlavy, chůze, gesta rukou, když mluví, odstín hlasu. Vybavme si - zatím jen pocitově - kolem něho dramatické napětí sil luciferských, podněcujících vzhůru, k duchu, ke kráse, a sil ahrimanských, vyvolávajících pevnost, tvrdost, ustrnutí - tak, jak je známe z dornašského sousoší. A nebude patrně těžké prožít, jak něco z bytosti druhého člověka tíhne ke sféře luciferské, něco k ahrimanské. Neměli bychom předem - to jest obecně - uvažovat, co asi bude patřit k čemu, tím bychom si zahrazovali objektivní vnímavost. Naopak, nechme mluvit skutečnosti, třeba sebezpřekvapivěji. Může se například stát, že zjistíme: úsměv tohoto člověka je darován Luciferem, jeho energický krok Ahrimanem. Nebo: způsob, jak klade otázky, patří Luciferovi, soustředěné přemýšlení Ahrimanovi. Zároveň budeme asi cítit, že je tu něco, co udržuje rovnováhu, něco hlubšího, skrytějšího: to, co poukazuje na působnost lidského já, jehož záblesk jsme přece zachytili. Snad nám vytane i síla *lásky*, proudící z onoho lidského já, jako střed, jemně hřející směrem vzhůru, jemně prosvětlující oblast, kde Ahriman spravuje síly tuhnutí a smrti. Může se stát, že sílu lásky objevíme zvláště výrazně právě u někoho, u koho bychom to nebyli ani předpokládali. Nečekejme, že už při jednom takovém přemítání dojdeme k obzvlášť pronikavým poznatkům. Mnohem důležitější bude, že začneme za jednotlivými lidmi cítit působící přítomnost vyššího světa, patrně trochu obdobně jako gotičtí malíři, když malovali za svými postavami všudypřítomné zlaté pozadí. Když se pak sejdou členové skupiny, budeme vědět, že každý si nese jakoby svůj duchovný svět kolem sebe, ale tento „jeho“ duchovný svět že je zároveň společný všem, že je jeden jediný. A toto vědomí nebude výsledkem anthroposofického uvažování, nýbrž výsledkem konkrétního a opakovaného úsilí o pochopení druhého člověka.

Připomeňme si ještě jednou: pokud anthroposofie v nás nepronikla až do konkrétních lidských vztahů, pak nebylo naše přiznání k ní úplné, část naší bytosti zůstala stranou. Pokud necítíme touhu objevovat duševně-duchovou bytost druhých lidí, pak je nám anthroposofie zatím asi hlavně prostředkem pro „hromadění pokladů poznání“, tedy prostředkem k uspokojování jistého vyššího stupně sobectví, ne ještě pomocí k tomu, „abychom byli zralejší na cestě zušlechtnění člověka a vývoje světa“¹².

Představme si ještě jednou, že vstupujeme do místnosti, kde se má sejít anthroposofická skupina nebo pobočka. Patříme-li k těm, kdo se vědomě „přiznali“ nebo „přiznávají“ k anthroposofii, nemůžeme do této místnosti vstupovat tak jako do libovolné jiné místnosti. Přicházíme přece, abychom se společně setkali s bytostí anthroposofie. Už tato myšlenka - bereme-li ji vážně - nám musí vnukat *úctu*. Rudolf Steiner to vyjadřuje takto: „Do nadsmyslna se pozvedáme svým duševním životem tehdy, když už to, co zakoušíme ve fyzickém světě, prožíváme s takovým duchovním idealismem, že se to učíme pociťovat, jako bychom to prožívali v nadsmyslovém světě... Toho můžeme, milí přátelé, v citovém prožívání dosáhnout, dáme-li si záležet na tom, abychom všude tam, kde pěstujeme anthroposofický obsah, prostupovali toto pěstování také zduchovněným citěním - dokáže- me-li pociťovat už dveře, vchod do místnosti - ať si je tato místnost sebevšednější, myji posvěcujeme společnou anthroposofickou četbou - jako něco, čím procházíme s úctou. A musíme v sobě umět vyvolat pocit, že to tak probíhá v každém jednotlivci, který se s námi spojuje ke společnému přijímání anthroposofického života.“

Základním rysem, který musí odlišovat společné anthroposofické uvažování od kteréhokoli jiného společného uvažování, je tedy *úcta*, spjatá s tímto uvažováním. Teprve úcta činí z myšlení dnes obvyklého myšlení anthroposofické. A to druhé, čeho je třeba, aby anthroposofické schůzky byly něčím nadsmyslově reálným, je to, co Rudolf Steiner nazývá „*procitnutí nad setkáním s druhým člověkem*“. Snažili jsme se to charakterizovat jako zvláštní zážitek jednoty s individualitou druhého člověka, který se s námi spojil ve společných myšlenkách. Úcta a tento nový druh vztahu mezi členy skupiny, to jsou dva sloupy, na nichž by měla být vybudována každá anthroposofická práce. Mohli bychom parafrázovat evangelium a říci: bude-li naše práce podepřena těmito dvěma sloupy, pak ji ani brány pekelné nepřemohou!

Praha, 30. listopadu 1991

Odkazy:

- 1 R. Steiner: *Das Johannes-Evangelium* (GA 103), 31.5.1908; česky: *Janovo evangelium*, Ioanes, Breznice 1998.
- 2 R. Steiner: *Filosofie svobody* (GA 4), Praha 1991, 5. kap.
- 3 R. Steiner: *Theosophie* (GA 9), Die drei Welten IV.; česky: *Theosofie*, Fabula, Hranice 2010.
- 4 R. Steiner: *Erdensterben und Weltenleben* (GA 181), 19. 3. 1918; česky: *Pozemské umírání a vesmírné žití*, Fabula, Hranice 2012.
- 5 R. Steiner: *Filosofie svobody* (GA 4), Praha 1991, 9. kap.
- 6 R. Steiner: dtto
- 7 R. Steiner: *Lebendiges Naturerkennen. Intellektueller Sündenfall und spirituelle Sündenerhebung* (GA 220), 21. 1. 1923.
- 8 R. Steiner: *Anthroposophische Gemeinschaftsbildung* (GA 257), 27. 2. 1923.
- 9 R. Steiner: dtto
- 10 R. Steiner: *Předmluva k 2. svazku Goethových přírodovědných spisů* (GA 1b).
- 11 R. Steiner: *Anthroposophische Gemeinschaftsbildung* (GA 257), 27. 2. 1923.
- 12 R. Steiner: *Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten?* (GA 10); česky: *O poznávání vyšších světů*, Baltazar, Praha 1993.